

УДК 338.48-6:502/504

МЕТОДИЧНІ ОСНОВИ ФОРМУВАННЯ КОМПЛЕКСУ ЦІЛЮВИХ ПРОГРАМ ВПРОВАДЖЕННЯ ЕКОЛОГІЧНОГО ТУРИЗМУ

Зима Олександр Григорович, кандидат економічних наук, професор, Харківський Національний Економічний Університет імені Семена Кузнеця, Харків, Україна

Зима Ольга Григорівна, кандидат економічних наук, доцент, Харківський Національний Економічний Університет імені Семена Кузнеця, Харків, Україна

Голуб Марія Олексіївна, аспірант кафедри туризму, Харківський Національний Економічний Університет імені Семена Кузнеця, Харків, Україна

Анотація. У статті розглянуті сучасні проблеми формування політики щодо розвитку екологічного туризму на території природно-заповідного фонду. Проаналізований шлях вирішення негативних умов за рахунок застосування програмно-цільового підходу в управлінні економікою.

Ключові слова. Екологічний туризм, програмно-цільовий метод, природно-заповідний фонд, державна політика.

В сучасних умовах розвитку національної економіки, які характеризуються зростанням кризисних тенденцій та явищ, посилюється процес диференціації регіонів згідно рівню їх соціально-економічного розвитку, що потребує істотних зусиль держави, які направлені на вирівнювання виникаючих диспропорцій [8, с. 26].

Одним із головних аспектів під час формування політики щодо розвитку екологічного туризму може служити інтегрування відповідних завдань і заходів в національні та регіональні стратегічні документи, програми, проекти та плани. Це свідчить про те, що існує багато шляхів для створення та розвитку політичних та інституційних основ, які необхідні для активного впровадження екологічного туризму, в залежності від умов та специфічних потреб кожної окремої країни або її регіонів.

Наведемо приклади країн, які вже прийняли спеціальні національні стратегії, такі як: Австралія (1992 рік), Єгипет (2001

рік), Мексика (2001), Коста Ріка (2002 рік), Філіппіни (2002 рік), Болгарія (2004 рік) та ін. [15].

На відміну від вищезазначених країн, Україна немає високорозвинену індустрію туризму, доходи від якої складають значну частину валового внутрішнього продукту, тому, необхідно розробити цільову програму, яка дозволить розвивати туризм на території нашої держави, зокрема за рахунок сертифікації послуг екологічного туризму. Згідно з розпорядженням Кабінету Міністрів України «Про схвалення Концепції Загальнодержавної програми розвитку заповідної справи на період до 2020 року» [3], існують ряд причин, які обумовлюють створення такої програми.

По-перше, існування неефективного моніторингу за дотриманням вимог природоохоронного законодавства та режимів територій.

По-друге, не створена належна методична база, що регламентує здійснення природоохоронних заходів.

По-третє, не забезпечується належне фінансування природно-заповідного фонду (ПЗФ). Таким чином, вирішення цих питань потребує єдиного підходу, а також координації діяльності органів влади та місцевого населення.

Впровадження політики, спрямованої на покращення рівня розвитку туризму, передбачає існування певного плану дій, послідовності заходів. Для вирішення цього питання доцільно використовувати програмно-цільовий метод, який передбачає

формулювання цілей, визначення фінансових, організаційних, інформаційних засобів їх досягнення і реалізується у формі розробки цільових програм державного рівня [1; 2; 4; 5; 6]. Розв'язання проблем, пов'язаних із впровадженням екологічного туризму, за допомогою програмно-цільового методу підвищує ефективність державного регулювання розвитку та підтримки ПЗФ, галузей і верств населення. Ефективність застосування програмно-цільового підходу в управлінні економікою підтверджена і світовим досвідом [7; 9; 10; 12; 13].

Створення цільової програми обумовило існування багатьох проблем, які представлені у табл. 1

Таблиця 1

Сучасні проблеми розвитку екологічного туризму в ПЗФ

Рівень	Сутність проблеми
макро- та мезо-рівень	економічна криза та політична нестабільність негативно впливають на світовий імідж України на туристичному ринку
	недосконалість законодавчої бази у податковій, кадастровій та ін. бази заважають інвестуванню в розвиток екологічного туризму
	відсутність стратегій та планів розвитку екологічного туризму в ПЗФ
мікро-рівень	відсутність механізмів регулювання кількості туристів в ПЗФ
	відсутність чи некомфортність інфраструктури (проживання, транспортування, туристичні маршрути та ін.) в ПЗФ
	неможливість надати туристам достатню різноманітність платних послуг та продукції
	відсутність чи невідповідність існуючих екологічних маршрутів до інтересів чи рівню підготовки туристів
	невідповідність існуючим міжнародним стандартам екомаршрутів
	недостатній рівень обізнаності у персоналу необхідних для успішної організації екологічного туризму
	відсутність якісних рекламно-інформаційних матеріалів щодо екологічного туризму в ПЗФ
	відсутність механізму співпраці з місцевим населенням

Разом з тим, нерівномірність соціально-економічного розвитку регіонів, на думку

вчених М. Кизим, О. Раєвнева та О. Бобкова [8, с. 11], є однією з найбільш актуальних напрямків розробки економічної політики для більшості країн світу. Їхня думка підтверджується дослідженням Всесвітнього економічного форуму [14], які окреслили найбільш істотні ризики до 2020 року, серед яких є питання екології та соціально-економічного розвитку населення. Проте, як показує зарубіжний і український досвід, навіть у нинішніх соціально-економічних умовах можливо розвивати екологічний туризм більш ефективно, тобто мінімізувати негативні ефекти і максимально збільшити потенційні переваги з точки зору охорони природи і соціально-економічного розвитку. Важливою умовою для цього є детальне та професійне планування розвитку екологічного туризму, менеджмент і моніторинг екотуристичної діяльності.

Після критичного аналізу основ домінуючого підходу до оцінки економічної політики щодо природних ресурсів вчена Е.Остром [11] викладає унікальний корпус емпіричних даних, отриманих в результаті дослідження умов, при яких проблеми ресурсів загального доступу вирішувалися задовільно або незадовільно. На основі аналізу дослідження була висловлена гіпотеза про те, що ефективно впровадження екологічного туризму в ПЗФ можливо за умов активного співробітництва державних органів влади з місцевим населенням

Зрозумілим є те, що підприємницька діяльність на території ПЗФ має певні обмеження, тому не дивно, що ставлення більшості місцевого населення, які звикли до традиційного господарювання, залишає бажати кращого. У той же час, впровадження на таких територіях екологічного туризму, а також у разі правильної його організації, він може компенсувати населенню обмеження його звичної економічної діяльності, забезпечити економічні стимули сталого природокористування, зменшити рівень міграції і тим самим спонукати місцеві спільноти до природоохоронної діяльності.

У результаті здійснення програми сертифікації екотуристичних послуг місцеві

жителі повинні отримувати економічні, соціальні, політичні, культурні та інші переваги (як індивідуальні, так і колективні). Такою перевагою, зокрема, є створення нових робочих місць (гіди, співробітники лісової охорони) і додаткові можливості для збуту місцевої продукції і сувенірів.

Це свідчить, що необхідність зміцнення партнерські відносин між державою, представниками бізнесу, адміністрацією територій ПЗФ та місцевим населенням.

Для успішного виконання програми необхідно підвищити ефективність економічного стимулювання розвитку територій ПЗФ за рахунок підвищення рівня інвестицій, а також удосконалення державного управління. Не менш важливим є залучення місцевого самоврядування і громадських організацій для моніторингу правил та принципів, які діють на території ПЗФ за рахунок сертифікації наданих послуг. Окрім цього, туризм в заповідних зонах має певні особливості. З одного боку, для ПЗФ неприйнятні масові види туризму, тобто потік туристів повинен бути обмежений і ретельно регулюватися. З іншого, треба розробити рекламно-інформаційне забезпечення для підвищення конкурентоспроможності ПЗФ.

Список використаної літератури

1. Закон України «Про державне прогнозування та розроблення програм економічного і соціального розвитку України» від 23.03.2000 р. № 1602-14 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=621-2003>
2. Закон України «Про державні цільові програми» від 18.03.2004 р. № 1621-IV [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=1621-15>
3. Розпорядження Кабінету Міністрів України «Про схвалення Концепції Загальнодержавної програми розвитку заповідної справи на період до 2020 року» від 8 лютого 2006 р. № 70-р [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/70-2006-p>
4. Амоша О. І. Програмно-цільовий метод у бюджетному процесі / О. І. Амоша, М. Я. Азаров, Ф. О. Ярошенко. – К.: НДФІ, 2004. – 368 с.
5. Державні цільові програми та упорядкування програмного процесу в бюджетній сфері / [за ред. В. М. Гейця]. – К.: Наукова думка, 2008. – 381 с.
6. Долішній М. І. Регіональна політика:

методологія, методи, практика / М. І. Долішній, П. Ю. Беленький, В. Я. Бідак. – Львів, 2001. – 714 с.

7. Есина Е. И. Эффективность программ-многоцелевого метода финансирования при обеспечении экологической безопасности / Е. И. Есина. [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://finis.rsue.ru/2008-1/2008-1.pdf>.

8. Кизим Н.А., Раевнева Е.В., Бобкова А.Ю. Неравномерность регионального развития в Украине: теоретические основы, инструментарий диагностики, тенденции: Монография. – Х.: ИД «ИНЖЭК», 2011. – 224 с.

9. Кочкаров Р. А. Целевые программы: инструментальная поддержка / Р. А. Кочкаров. – М.: Экономика, 2007. – 223 с.

10. Основи сталого розвитку Харківської області до 2020 р.: монографія / [М. М. Добкін, С. І. Чернов, Г. А. Кернес, Ю. А. Сапронов, В. С. Пономаренко, М. О. Кизим, О. В. Авершин]. – Х.: ВД «ІНЖЕК», 2010. – 512 с.

11. Остром Е. Управляя общим: эволюция институтов коллективной деятельности / Элинон Остром ; пер. с англ. — М.: ИРИСЭН, Мысль, 2010. – 447 с.

12. Разработка, реализация и оценка региональных целевых программ (на основе Канадского опыта) / [А. И. Жуковский, Д. С. Штрейс, С. В. Васильев]; под общей ред. С. Ю. Фабричного. – Оттава-Москва-Великий Новгород, 2006. – 175 с.

13. Райзберг Б. А. Програмно-целевое планирование и управление: учебник / Б. А. Райзберг, А. Г. Лобко. – М.: ИНФРА-М, 2002. – 428 с.

14. Global Risks 2011. Sixth Edition. World Economic Forum. – January, 2011. [Electronic resource]– Access mode: <http://riskreport.weforum.org>

15. UNDP-UNEP Poverty-Environment Initiative. . [Electronic resource] – Access mode: <http://www.unpei.org>

Автори

Зима Олександр Григорович, кандидат економічних наук, професор, Харківський Національний Економічний Університет імені Семена Кузнеця, zima@hneu.edu.ua

Зима Ольга Григорівна, кандидат економічних наук, доцент, Харківський Національний Економічний Університет імені Семена Кузнеця, zima@hneu.edu.ua

Голуб Марія Олексіївна, аспірант кафедри туризму, Харківський Національний Економічний Університет імені Семена Кузнеця, maria.holub@hneu.net

Тези доповіді надійшли 03 лютого 2016 року.

Опубліковано в авторській редакції